Laura Yliruka

29.10.2021

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

HE 170/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 13 b §:n muuttamisesta

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan asiantuntijakuuleminen 29.10.2021

Asian tausta

Laissa säädettäisiin lastensuojelun sosiaalityön henkilöstömitoituksesta. Yhdellä lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä saisi olla vastuullaan enintään 35 lasta vuosina 2022 ja 2023 ja enintään 30 lasta vuodesta 2024. Esityksen tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeuksien toteutumista lastensuojelussa sekä turvata lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tavoitteiden toteutuminen. Tavoitteen saavuttamiseksi säädettävällä henkilöstömitoituksella vähennetään sosiaalityöntekijän työkuormitusta ja näin parannetaan sosiaalityöntekijän mahdollisuuksia perehtyä lapsen asioihin ja sosiaalityön tekemiseen lapsen etua parhaalla mahdollisella tavalla toteuttaen.

Lausunto

THL pitää ehdotusta lapsen oikeuksia ja suojelua edistävänä. THL kannattaa asiakasmäärän rajaamista esitetyllä tavalla. Sääntely ei saa kuitenkaan johtaa siihen, että työntekijöiden muuta työmäärää lisätään. Lisäksi THL korostaa, että mahdollisen säännösmuutoksen vaikutusten seurannan ja arvioinnin tueksi tarvitaan kansallinen selvitys, joka toteutetaan monitasoisesti: tilastojen lisäksi tarvitaan aluekohtainen laadullinen arviointi lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. Lisäksi tarvitaan kansallista seurantaa ja ohjausta. Näin vältetään esitykseen sisältyvien riskien toteutuminen, kuten se, että kynnys lastensuojelun asiakkuuteen nousee liian korkeaksi.

Perustelut

Lapsi tarvitsee tuekseen hoivaan ja huolenpitoon kykenevän, pysyvän aikuisen. Lastensuojelun merkittävä tehtävä on tukea vanhempien ja läheisten kykyä huolenpitoon. Sosiaalityöntekijällä tulee olla aikaa perehtyä siihen, mikä lisää vanhempien kyvykkyyttä, sekä aikaa työskennellä vanhempien ja läheisten kanssa. Sosiaalityöntekijällä tulee olla aikaa tutkia perhe- ja muita lapsen elämänsysteemejä ja ymmärtää perusteellisesti, mihin kohdistaa interventio. Lapsen suojelun kannalta on olennaista, että työskentelyssä kuullaan ja nähdään aidosti lapsi ja se systeemi, jossa hän elää. Systeemillä tarkoitetaan esimerkiksi perhettä, sukua, kouluyhteisöä tai vaikkapa lapsen elämässä olevia ammattilaisia. Työ ei saa olla liian vanhempikeskeistä, vaikka vanhempia tukemalla saadaan tukea myös lapselle.

Perhesysteemiä tutkimalla voidaan osana sosiaalityöntekijän ja perheen yhteistoimintaa hahmottaa, mihin interventio tulee suunnata. Parasta on, että tätä työtä tehdään vuorovaikutuksessa perheen jäsenten kanssa. Kun perhe hahmottaa oman systeeminsä, jossa he elävät, he voivat oivaltaa jotakin uutta elämästään ja tuen muotoja voidaan suunnitella

yhdessä. Riskitilanteissa lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi kuitenkin joutua toimimaan nopeasti tilanteen rauhoittamiseksi ja lapsen suojelemiseksi. Lapsi usein tarvitsee muiden palvelujen, kuten terveydenhuollon, apua ja sosiaalityöntekijän tehtävä on auttaa näiden palvelujen saamisessa.

Lapsen kokemukset ja toiveet on tärkeää selvittää. Tähän tarvitaan sosiaalityöntekijän vuorovaikutusosaamista ja kykyä luoda suhde muutostyön tueksi sekä aikaa luoda suunnitelmallisia prosesseja. Hallituksen esityksen perusteluosiossa on tuotu hyvin esille, kuinka lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä käyttää julkista valtaa, ja hänen on tunnettava työtään koskeva lainsäädäntö ja hallinnolliset velvoitteet.

Keskeisin este laadukkaalle arviointityölle ja lapsen edun toteutumiselle on liiallisesta työmäärästä johtuva kiire. Liian suuri asiakasmäärä yhdessä laissa säädettyjen määräaikojen kanssa voi johtaa organisaatioissa virheisiin otettaessa käyttöön esimerkiksi lastensuojeluilmoitusten käsittelyssä tai lapsen tilanteen arvioinnissa työkuorman hallintaan tähtääviä ”pikakäytäntöjä”. (Lastensuojelun laatusuositus 2019)

Esitetty 35 lasta työntekijää kohden ei perustu tutkimustietoon. Valtakunnallisen LAPE-hankkeen aikana tehdyn selvityksen mukaan sopiva määrä on enintään 25 lasta / sosiaalityöntekijä (https://stm.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-00-4026-0). Systeemisen lastensuojelun työotteen taustalla oleva tutkimustieto osoittaa, että vaikuttavuuden kannalta enimmäismäärä sosiaalityöntekijää kohti on 20 lasta. Kun sosiaalityöntekijän työ kohdistuu lapsen sijoitustarpeen arviointiin ja sille vaihtoehtojen etsintään, voi asiakasmäärä olla 10, korkeintaan 15. (Heino ym. 2015) https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf).

Lastensuojelun sosiaalityössä joudutaan tekemään myös päivystysluonteista työtä. Se tekee työmäärän hallinnasta erityisen haastavaa. Suunnitelmallista työtä joudutaan siirtämään näiden alta pois – jopa viikkojen päähän. Kyse voi olla erilaisista kriisiytyneistä tilanteista kuten välttämättömästä kotikäynnistä lapsen turvallisuuden varmistamiseksi tai kiireellisen sijoituksen ja siihen liittyvien tapaamisten järjestämisestä. On olennaista, että suunnitelmalliselle työlle löytyvät resurssit.

Esitys asiakasmäärän rajauksesta ja siihen liittyvän sosiaalityöntekijöiden koulutusmäärien lisäyksestä on välttämätön, muttei riittävä ja tarvitsee rinnalle henkilöstön pysyvyyteen ja työolojen parantamiseen kohdentuvaa kehittämistä. Ajatus vaihtoehtoisen esityksen laatimisesta varhaisen tuen lisäämiseksi ei tuo ratkaisua haavoittavissa olosuhteissa elävien lapsen edun ja oikeuksien toteutumiseen. Ehkäisevää, varhaista tukea tarvitaan, mutta on myös varmistettava lastensuojelun toimintakyvyn edellytykset. Tässä on olennaista se, että vastuusosiaalityöntekijällä on riittävästi aikaa tehdä työnsä ja että vastuutyöntekijän työn tukena on riittävät osaamista ja jaksamista tukevat rakenteet.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella (THL) käynnistettiin vuonna 2016 systeemisen lastensuojelun toimintamallin kehittäminen. Systeemisessä toimintamallissa lapsen ja perheen kanssa työskentelee monitoimijainen tiimi, joka hyödyntää työssään systeemiseen perheterapiaan pohjautuvia työtapoja, jossa käytetään mm. tietoisesti ei-tietämisen

strategiaa ja luodaan yhdessä perheen kanssa ymmärrystä tilanteesta. Mallissa suosituksena on 20 lasta sosiaalityöntekijää kohden.

Kolmen yliopiston ja THL:n yhteinen työryhmä laati kansallisen osaamista ja osaamisen tukirakenteita kartoittavan kyselyn lastensuojelun sosiaalityöntekijöille ja tulosten pohjalta mallin ammatillisen kehittymisen ja työssä jaksamisen tueksi (Yliruka ym 2020). Kyselyn tulosten mukaan kuormittuneisuudesta johtuen sosiaalityöntekijät eivät voi hyödyntää sitä osaamista, jota heillä on. Tulokset kertovat myös, että kuormittuneisuuteen ei vaikuta työuran pituus, vaan sekä niin sanotut noviisit että seniorit kuormittuvat suurista asiakasmääristä. Esitetyn mallin käyttöönottoa tulisi edistää samalla kun asiakasmääriä pienennetään, jotta vaihtuvuus vähenisi ja lastensuojelu olisi jatkossa vetovoimainen ala.

Lisähuomiot

Maassamme on alueita, joissa on pystytty pitämään lastensuojelun asiakasmäärät 20 asiakkaassa ja työskentelemään systeemisellä otteella niin lastensuojelussa kuin laajemmin perhesosiaalityössä ja kohdentamalla voimavaroja avohuollossa toteutettavaan perhekuntoutukseen. Näitä hyviä esimerkkejä täytyisi tutkia ja mallintaa ja edistää hyvien toimintamallien käyttöönottoa muillakin alueilla.

Vastuusosiaalityöntekijän työtehtävät ja vastuut ovat laajat, kuten esityksen perusteluissa ilmenee. Esityksessä todetaan, että lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on kokonaisvastuu siitä, että asiakkaana olevan lapsen oikeus tasapainoiseen kehityksen ja hyvinvointiin turvataan ls 4 a §:n mukaisesti. Työnjakoa lastensuojelun sisällä olisi tarpeen selkeyttää niin, että vastuusosiaalityöntekijä selviytyy vastuustaan.

On myös tärkeää tarkastella, miten vahvistetaan lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalityön työnjakoa ja toimivuutta lapsen ja perheen näkökulmasta. Toimiva työnjako ja toisaalta yhteistyö auttavat lastensuojelun työkuorman hallitsemisessa. Lastensuojelu voi palvelutarpeen arvioinnin perusteella arvioida, että sosiaalihuoltolain mukainen tuki on riittävä.

Hallituksen esityksessä esiin tuodut vaihtoehtoiset ratkaisut varhaisen tuen vahvistamista ja suositusten vahvistamisesta eivät ole riittäviä toimia turvaamaan lapsen oikeutta erityiseen suojeluun, mutta ne ovat kannatettavia asiakasmitoituksen rinnalle. On välttämätöntä kehittää monialaisen yhteistyön käytäntöjä, vahvistaa yhteistyötä psykiatristen palvelujen suuntaan, asiakasmitoituksesta säätämisen ohella.

Pääjohtaja Markku Tervahauta

Johtaja Anneli Pouta

Laura Yliruka

29.10.2021

Lähteet:

Malja Marjo, Puustinen-KorhonenAila; Petrelius, Päivi; Eriksson, Pia (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8.

Yliruka, Laura; Petrelius, Päivi; Alho, Sirkka; Jaakola, Anne-Mari; Lunabba, Harry; Remes, Silja; Keränen, Saara; Teiro, Sanna; Terämä, Anne-Marie (2020) Osaaminen lastensuojelun sosiaalityössä: Esitys asiantuntijuutta tukevasta urapolkumallista. Työpaperi: 36/2020. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.

Systeeminen toimintamalli lastensuojelussa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/systeeminen-toimintamalli-lastensuojelussa